

ท่านอาจารย์ที่เคารพ ผมมีความยินดีที่ได้มีโอกาสมาแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนโยบายและแผนบัณฑิตศึกษาในระดับปริญญาเอกของประเทศไทยตามที่ท่านผู้จัดประชุมสัมมนาได้มอบหมายให้ ผมใคร่จะขอถือโอกาสแบ่งการนำอภิปรายตอนเช้าวันนี้ออกเป็น ๓ ช่วงด้วยกัน คือในช่วงแรกใคร่จะเรียนย้ำกับนโยบายบางประการที่เกี่ยวข้องกับงานบัณฑิตศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับปริญญาเอก ช่วงที่ ๒ ใคร่ขอถือโอกาสทบทวนแผนบัณฑิตศึกษาในระดับปริญญาเอก โดยจะพูดถึงในระยะที่ผ่านมาจนถึงแผนพัฒนาในระยะที่ ๔ และในส่วนที่เราจะทำกันต่อไป ในส่วนแผนพัฒนาในระยะที่ ๔ และช่วงท้ายสุดก็ใคร่จะขอถือโอกาสแสดงข้อคิดเห็นบางประการซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นข้อคิดเห็นส่วนตัวเกี่ยวกับเรื่องบัณฑิตศึกษาระดับปริญญาเอก ในเวลาที่ผมได้รับมอบหมายประมาณ ๔๕ นาที นั้นก็คิดว่าจะใช้โอกาสเสนอข้อคิดเห็นในเชิงนโยบายในเชิงแผนและในเชิงข้อคิดเห็นส่วนตัวเป็น ๓ ช่วง คงจะใช้เวลาไม่เกิน ๓๐ นาที หลังจากนั้นเข้าใจว่า ผู้เข้าสัมมนา อาจมีข้อคิดเห็นเสนอแนะเพิ่มเติมได้ประมาณ ๑๕ นาที

ในส่วนที่เกี่ยวกับนโยบายนั้น แหล่งที่มาของนโยบายที่สำคัญมีอยู่ ๒ แหล่ง ที่เราอาจจะอ้างอิง ใช้เป็นแนวทางในการสัมมนาบัณฑิตศึกษาในระดับปริญญาเอก คือ แหล่งแรกเป็นนโยบายที่มาจากแผนพัฒนาระยะที่ ๔ ซึ่งแผนนี้ก็เริ่มใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ จนถึง ๒๕๒๔ เป็นแผน ๔ ปี ซึ่งในนโยบายของแผนพัฒนาในระยะที่ ๔ นั้น มีนโยบายสำคัญอยู่ ๒ ด้าน ที่เกี่ยวข้องกับบัณฑิตศึกษาระดับปริญญาเอก นโยบายด้านที่หนึ่งเป็นนโยบายที่เกี่ยวกับผลิตบัณฑิต ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับเรื่องบัณฑิตศึกษาอยู่ ๒ ข้อ ข้อแรกของนโยบายการผลิตบัณฑิตก็คือการปรับปรุงคุณภาพการศึกษาให้สูงขึ้น โดยการเน้นการยกระดับมาตรฐานการศึกษาและคุณภาพของอาจารย์ สำหรับนโยบายข้อนี้มันเป็นนโยบายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องบัณฑิตศึกษาเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของการยกระดับมาตรฐานของการศึกษาและคุณภาพของอาจารย์ เพราะถ้าเราจะพัฒนาคุณภาพของอาจารย์โดยปราศจากโปรแกรมทางด้านบัณฑิตศึกษาที่มีคุณภาพก็เห็นจะทำได้ หรือทำได้จำกัด หรือมีฉะนั้นก็ต้องอาศัยแหล่งบัณฑิตศึกษานอกประเทศเป็นเครื่องมือในการที่จะสนองนโยบายข้อแรก ส่วนนโยบายข้อที่สองซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องบัณฑิตศึกษานั้นก็คือ การปรับปรุงส่งเสริมการผลิตบัณฑิตในกลุ่มสาขาความต้องการของตลาด ที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ ตามนโยบายข้อ ๒ นี้ แม้จะมีได้พูดไว้ชัดเจนในเรื่องเกี่ยวกับบัณฑิตศึกษา แต่ก็ได้มีการเน้นเรื่องบัณฑิตศึกษาไว้เป็นกรณีพิเศษตามนโยบายข้อนี้ด้วย เมื่อได้มีการพิจารณาปริมาณการผลิตบัณฑิตในระดับปริญญาตรีเท่าที่ผ่านมามีพบว่า ส่วนใหญ่จะผลิตได้ปริมาณมากเท่าหรือมากกว่าความต้องการอยู่แล้ว รวมทั้งได้มีสถาบันเกิดขึ้นใหม่ในระดับปริญญาตรี โดยเฉพาะในระยะปลายแผนระยะที่ ๓ และต้นแผนระยะที่ ๔ ความจำเป็นที่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ จะต้องขยายงานการผลิตบัณฑิตระดับปริญญาตรีจึงลดน้อยลง ทบวงมหาวิทยาลัยจึงมีนโยบายแนบชัดในแผนพัฒนาระยะที่ ๔ ว่า ถ้าไม่มีความจำเป็นแล้วมหาวิทยาลัยก็ไม่ต้องขยายการรับนิสิตระดับปริญญาตรี โดยจะพยายามรักษาระดับการรับไว้ในระดับเดิม ถ้าจะมีการเพิ่มก็ควรที่จะเพิ่มเฉพาะในสาขาวิชาที่มีความต้องการกำลังคนเพิ่มขึ้นเป็นการแนบชัด หรือในสาขาใหม่ ซึ่งจำเป็นต้องเปิดขึ้นใหม่เพื่อสนองความต้องการของประเทศและเพื่อสนองความก้าวหน้าทางด้านวิชาการ โดยไม่มีสถาบันอื่นใดจะพึงกระทำได้ ในขณะที่เดียวกันตามนโยบายข้อนี้มหาวิทยาลัยก็ควรหันมาฝึกกำลังในการที่จะเปิดสอนบัณฑิตศึกษาให้กว้างขวาง แข็งแรงได้คุณภาพดียิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะเหตุว่าสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยเท่าที่มีอยู่ หากจะหวังให้สถาบันซึ่งเพิ่งได้รับการยกฐานะขึ้นมาใหม่ ๆ หรือแม้แต่มหาวิทยาลัยซึ่งเปิดใหม่มีอายุไม่ถึง ๑๐ ปี หรือประมาณ ๑๐ ปี หันมาเน้นบัณฑิตศึกษานั้นก็เป็นความหวังไม่สมสภาพความเป็นจริง เราก็ตั้งความหวังว่าสถาบันที่ได้ดำเนินการมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานแล้ว เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งได้มีการเตรียมความพร้อมในระยะเวลายาวนาน น่าจะถึงจุดที่เน้นการบัณฑิตศึกษาได้เป็นกรณีพิเศษ และขลอมการเติบโตในด้านระดับปริญญาตรีไว้

ในระดัปลดหรือเพิ่มขึ้นเล็กน้อย ทั้งนี้เพื่อจะได้ใช้ทรัพยากรทางด้านอุดมศึกษาของประเทศ โดยมีการ
จำแนกบทบาทของสถาบันต่าง ๆ ให้แน่ชัดขึ้นว่าสถาบันบางประเภทนั้นจะผลิตแต่เพียงระดับปริญญาตรี
เช่น วิทยาลัยครู หรือวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา สถาบันอีกประเภทหนึ่ง เช่น วิทยาลัย
เอกชน ก็คงจะยังผลิตในระดับปริญญาตรี ในขณะที่เดียวกันมหาวิทยาลัยเกิดใหม่ เช่น รามคำแหง สงขลา
ขอนแก่น ในช่วงแผนพัฒนาฯ ระยะที่ ๔ ก็ยังอาจจะสอนในระดับปริญญาตรี ยังไม่อาจที่จะเปิดสอนระดับ
สูงกว่านั้น ในมหาวิทยาลัยที่เก่ากว่าก็น่าจะมีความพร้อมมากกว่า น่าที่จะเน้นทางด้านบัณฑิตศึกษาเพื่อให้
การสนองตอบต่อความต้องการของประเทศชาติ เพราะฉะนั้นนโยบายที่มากับนโยบายการผลิตบัณฑิต
ในข้อที่ต้องการจะปรับปรุงส่งเสริมการผลิตบัณฑิตในกลุ่มสาขาของความต้องการจึงหมายถึงระดับปริญญาตรี
และสูงกว่าปริญญาตรี และครอบคลุมถึงความต้องการในสาขาวิชาที่มีความจำเป็นรีบด่วน และความต้องการ
กำลังคนระดับสูงด้วย

ในส่วนที่ ๒ ของนโยบายของแผน ๔ คือ นโยบายเรื่อง การวิจัย เห็นจะเป็นครั้งแรก ๆ
ในการวางแผนพัฒนาการศึกษาของประเทศไทย และโดยเฉพาะระดับอุดมศึกษา ที่ได้มีการพูดกันถึง
นโยบายการวิจัยไว้พอสมควรในแผน โดยได้มีนโยบายอยู่ข้อหนึ่งที่จะมุ่งส่งเสริมการอุดมศึกษาให้มีภารกิจ
ในด้านการสอนการวิจัย การให้บริการทางวิชาการ และการทุนบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอย่างเต็มที่
ขึ้น ตามนโยบายข้อนี้ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เขียนว่าในเรื่องวิจัยเป็นข้อหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ก็ได้ชี้ชัดว่าในอดีต
ที่ได้ผ่านมา สถาบันอุดมศึกษาอาจจะทำหน้าที่ทางด้านการสอนเป็นหน้าที่หลักและทำได้ดีพอสมควร แต่
หน้าที่ทางด้านการวิจัยค้นคว้า เป็นหน้าที่ที่ดูออกจะเป็นงานรอง และในหลายแห่งก็จำเป็นจะต้องปล่อย
ปลະละเลยไปก่อนด้วยจำเป็นต้องทำหน้าที่ทางด้านการผลิตบัณฑิตเป็นหลัก ในแผนระยะที่ ๔ จึงหันมา
เน้นทางด้านส่งเสริมวิจัยค้นคว้า ทั้งนี้ปัญหาที่ว่าถ้ามาส่งเสริมทางการวิจัยค้นคว้า งานวิจัยค้นคว้า
มีส่วนสัมพันธ์กับบัณฑิตศึกษาและโดยเฉพาะอย่างยิ่งสัมพันธ์การศึกษาในระดับปริญญาเอกอย่างไร
ผมเองมีความรู้สึกว่าเป็นเรื่องของการศึกษาที่สูงกว่าระดับปริญญาตรี เราคงจะปฏิเสธไม่ได้ว่ามีลักษณะ
เน้นการวิจัย (research oriented) เพราะเหตุว่าการศึกษาระดับนี้ นอกเหนือจากการมุ่งเสริมสร้าง
ความรู้อันลึกซึ้ง ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางแล้ว ยังมุ่งจะเสริมสร้างให้ผู้ผ่านเข้าศึกษามีทักษะทาง
ด้านการวิจัย เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนานักวิจัยนอกเหนือไปจากการพัฒนานักวิชาการตามความหมายทั่วไป
เราจึงได้มีข้อกำหนดที่จะให้ทำวิทยานิพนธ์หรือโครงการวิจัยอันเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา เมื่อลักษณะ
ของการศึกษาระดับนี้เน้นการวิจัย บัณฑิตศึกษาจึงสัมพันธ์กับการวิจัยโดยเฉพาะ และสถาบันที่จะทำวิจัย
กันอย่างกว้างขวางนั้นความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาบัณฑิตศึกษาให้กว้างขวางตามไปด้วย หรืออาจจะก่อนที่
จะมีการวิจัยอย่างกว้างขวางก็เป็นทางหนึ่ง ลู่ทางที่จะส่งเสริมมหาวิทยาลัยด้านการวิจัยนั้นนอกจากจะ
มีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นทำหน้าที่วิจัยเป็นเรื่อง ๆ ไปในรูปของสถาบัน ทั้งที่เป็นสถาบันเฉพาะทาง หรือ
สถาบันที่มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ คือคาบเกี่ยวหลายสาขาวิชา อีกทางหนึ่งซึ่งมักจะทำกันก็คือบัณฑิตศึกษา
โดยถือว่าบัณฑิตศึกษานั้นจะช่วยส่งเสริมสนับสนุนงานวิจัยให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น เป็นการเสริมสร้างพลัง
ภายในเพื่อประโยชน์ของการวิจัยของมหาวิทยาลัยด้วย ในแผนที่ ๔ ได้มีนโยบายที่ชัดเจนพอสมควรในแง่
ที่จะส่งเสริมงานผลิตบัณฑิตในระดับสูงกว่าปริญญาตรี และงานวิจัยที่สัมพันธ์กับเรื่องบัณฑิตศึกษาโดยตรง

แหล่งนโยบายที่สองซึ่งเป็นแหล่งนโยบายสำคัญอีกแหล่งหนึ่ง ก็คือนโยบายของรัฐบาลปัจจุบัน
จะเห็นว่าในตอนรัฐบาลปัจจุบัน เข้ารับหน้าที่และได้มีการแถลงนโยบายในส่วนที่เกี่ยวกับอุดมศึกษาได้มี
นโยบายชัดเจนว่า รัฐบาลนี้ถือว่าสถาบันอุดมศึกษาเป็นสถานศึกษาและวิจัยซึ่งมีหน้าที่หลักในการพัฒนา
การศึกษาให้ประเทศไทยพึ่งตนเองได้ในทางวิชาการ ผมรู้สึกว่าการนโยบายนี้เป็นนโยบายที่สำคัญมาก
โดยเฉพาะข้อความในส่วนที่บอกว่ามีหน้าที่หลักในการพัฒนาการศึกษาให้ประเทศไทยพึ่งตนเองทางวิชาการ
คำว่าพึ่งตนเองทางวิชาการคืออะไร ผมเข้าใจว่าเป็นการเน้นความเป็นไทยทางวิชาการ การเน้นความ
เป็นไทยทางวิชาการนั้น ก็สืบเนื่องมาจากปัญหาที่เราพบอยู่ว่า เรื่องของการพัฒนาความก้าวหน้าทาง
วิชาการในประเทศไทยนั้น เราเห็นจะยังไม่พ้นสภาพของการเป็นอาณานิคมทางวิชาการตะวันตก จะเห็น
ได้ว่าตำราหรือตำราและองค์แห่งความรู้ที่เรานำมาใช้ในการถ่ายทอดให้การศึกษาอบรม ส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่
ที่เราสั่งจากนอก องค์แห่งความรู้ที่ได้จากการวิจัยค้นคว้าภายในประเทศเพื่อที่จะเอามาเป็นประโยชน์
ใช้สอยในทางการศึกษาอบรม และในทางช่วยแก้ปัญหาที่ต้องอาศัยความก้าวหน้าทาง

วิชาการ ที่ผลิตและพัฒนาขึ้นในประเทศยังอยู่ในวงจำกัด เมื่อเป็นเช่นนี้ถ้าจะเปรียบเทียบการเสียดุลย์ระหว่างประเทศในเชิงเศรษฐกิจแล้ว ผมเชื่อว่าดุลย์ที่เราเสียเปรียบทางการศึกษาจะมีมากกว่าทางเศรษฐกิจ ปัจจุบันถ้าเรามาคว้า ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมีหนังสือเป็นภาษาอะไรมากที่สุดส่วนใหญ่ก็เป็นภาษาอังกฤษ วิชาการบางประเภทอาจใช้ได้เป็นสากล แต่ในแขนงวิชาหลายสิบแขนงวิชาไม่อาจจะทำเช่นนั้นได้ โดยเฉพาะทางด้านเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ประยุกต์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ เพราะฉะนั้นการที่ประเทศไทยจะพึ่งตนเองได้ในทางวิชาการนั้น เห็นจะจำเป็นต้องมีความเป็นไทยทางวิชาการพอสมควร ความเป็นไทยทางวิชาการนั้นไม่หมายความว่าเราจะไม่พึ่งใคร ไม่เหลียวแล้วใคร เขากำลังทำอะไรอยู่ ไม่พยายามประยุกต์ในสิ่งซึ่งเป็นความก้าวหน้าทางวิชาการจากภายนอกประเทศหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ความหมายของคำว่าพึ่งตนเองได้ในทางวิชาการหรือเน้นความเป็นไทยทางวิชาการนั้น น่าจะหมายความว่าเพียงว่าบัดนี้ถึงเวลาแล้วที่เราควรจะได้มีการพัฒนาการผลิตความรู้ขึ้นใช้สอยในประเทศ โดยอาศัยการวิจัยค้นคว้า เพื่อสร้างองค์แห่งความรู้ และเพื่อได้สามารถประยุกต์ความรู้ทั้งหลายมาใช้ประโยชน์ในประเทศเราให้เต็มที่ยิ่งขึ้น ในลักษณะนี้นโยบายของรัฐบาลปัจจุบันจึงเป็นนโยบายที่เน้นและส่งเสริมการวิจัยเพื่อให้ประเทศไทยพึ่งตนเองได้ทางวิชาการ เพราะฉะนั้นจากแหล่งนโยบายทั้งทางด้านแผน ๔ และนโยบายรัฐบาลปัจจุบัน ที่ได้แถลงไว้และใช้เป็นนโยบายการพัฒนาการศึกษาที่รับกัน และเป็นนโยบายที่เน้น เรื่องของการศึกษาระดับสูงและ เรื่องของการวิจัยค้นคว้า เป็นอันมาก

จากนโยบายทั้ง ๒ แหล่งที่เรียนมาแล้ว ก็น่าจะมาทบทวนกันสักเล็กน้อยว่าแผนบัณฑิตศึกษาระดับปริญญาเอกในระยะเวลาที่ผ่านมา และในระยะปัจจุบันไปสู่ออนาคต ควรจะเป็นอย่างไร ในระยะที่ผ่านมา งานบัณฑิตศึกษาก็ได้รับความสนับสนุนมาด้วยดี ความพยายามในอดีตประมวลได้เป็น ๒ ทาง คือทางที่ ๑ โครงการพัฒนามหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นโครงการพิเศษโดยมติคณะรัฐมนตรี ซึ่งตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นโครงการที่เดิมสังกัดอยู่สภาการศึกษาแห่งชาติ ทำหน้าที่ผลิตและพัฒนาอาจารย์ แล้วต่อมาก็เป็นโครงการที่โอนมาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย โครงการนี้ได้มุ่งที่จะผลิตและพัฒนาอาจารย์ในสาขาที่จะไปบุกเบิกมหาวิทยาลัยที่ตั้งใหม่และมหาวิทยาลัยที่มีอยู่เดิมให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในสาขาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และ เศรษฐศาสตร์ โครงการได้มุ่งส่งเสริมบัณฑิตศึกษาโดยพยายามกระตุ้นให้มหาวิทยาลัยที่มีความพร้อมเปิดการศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาเอก โครงการให้เงินอุดหนุนทั้งในส่วนของผู้รับทุนและผู้กักตุนที่จะเป็นอาจารย์ในสาขาดังกล่าว และทั้งให้เงินอุดหนุนโดยตรงแก่สถาบันที่ร่วมโครงการช่วยผลิตบุคลากรในสาขาเหล่านั้น มหาวิทยาลัยที่ร่วมโครงการตั้งแต่ต้นก็มีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทั้งสี่ได้ร่วมกันพัฒนาหลักสูตรบัณฑิตศึกษาในสาขาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และ เศรษฐศาสตร์ แล้วก็ทำหน้าที่เป็นแหล่งให้การศึกษาระดับปริญญาโทเป็นส่วนใหญ่และปริญญาเอกเป็นส่วนน้อย โดยที่เงินอุดหนุนจากโครงการพัฒนามหาวิทยาลัย ซึ่งได้จากงบประมาณแผ่นดิน ส่งผลไป ๒ ทาง คือทางหนึ่งผู้รับทุนได้เงินอุดหนุนเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายรายเดือนเป็นค่าใช้จ่ายสอยทางการศึกษา สำหรับคนที่ยังไม่ได้รับราชการ มีข้อผูกมัดให้เข้ารับราชการหลังจากสำเร็จการศึกษา ทำให้ศึกษาเต็มที่ไม่ต้องห่วงใยกังวลกับการประกอบอาชีพในช่วงที่ศึกษา ช่วยให้คุณภาพของบัณฑิตศึกษาดีขึ้น เพราะผู้ศึกษาเองสามารถอุทิศเวลาให้แก่การศึกษาได้เต็มที่ ในส่วนที่ ๒ เป็นส่วนที่ไปเสริมคุณภาพโดยช่วยให้ภาคหรือแผนกวิชาที่เปิดสอนสาขาดังกล่าวมีเงินเพิ่มขึ้นในการซื้อวัสดุอุปกรณ์เพื่อที่จะเสริมคุณภาพทางการศึกษา โครงการนี้ดำเนินมาเป็นเวลา ๔-๕ ปี โดยตั้งเป้าหมายไว้ด้วยว่าเมื่อสถาบัน ๔ แห่งนั้นได้เปิดสอนระดับปริญญาโทมีประสบการณ์ระยะหนึ่งแล้ว วันหนึ่งก็จะเปิดสอนปริญญาเอกได้ด้วยความช่วยเหลือของโครงการพัฒนามหาวิทยาลัย แต่เท่าที่เป็นมาและประเมินผลดูก็ปรากฏว่ามีมหาวิทยาลัยมหิดลเพียงแห่งเดียวที่ล้ำหน้าไปถึงขั้นปริญญาเอกในทางวิทยาศาสตร์พื้นฐาน แต่ปริญญาเอกที่มหิดลผลิตก็ผลิตได้ปีละ ๑-๒ คน ไม่ได้ผลิตมาก ส่วนมหาวิทยาลัยอื่นที่ร่วมโครงการอีก ๓ แห่ง ก็ยังอยู่ในระยะเตรียมการยังไม่ได้เปิดปริญญาเอก เพราะฉะนั้นในระยะที่ผ่านมา โครงการพัฒนามหาวิทยาลัยร่วมกับมหาวิทยาลัยที่มีความพร้อม ๔ แห่ง ก็เป็นโครงการที่กระตุ้นบัณฑิตศึกษาและกระตุ้นในทางที่จะให้เปิดปริญญาเอกภายในประเทศในรูปของเงินอุดหนุนที่ได้จากรัฐบาลไทยโดยตรง โครงการนี้ยังดำเนินอยู่และกำลังพิจารณากันอยู่ว่า น่าที่จะถึงเวลาแล้วที่จะทบทวนโครงการพัฒนามหาวิทยาลัย ให้เป็นโครงการสนับสนุนการเปิดสอนปริญญาเอกในประเทศไทยในมหาวิทยาลัยที่มีความพร้อมอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นทิศทางใหม่

ของโครงการพัฒนามหาวิทยาลัย เพราะฉะนั้นถ้ามหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์พร้อมที่จะ เปิดสอนระดับปริญญาเอก ก็เชื่อว่าแรงสนับสนุนจากโครงการพัฒนามหาวิทยาลัยในส่วนนี้น่าจะครอบคลุมถึงและน่าที่จะขยายเพื่อที่จะจัดให้ได้ตามต้องการของมหาวิทยาลัยแห่งนี้และแห่งอื่น ๆ มากยิ่งขึ้น

ในระยะที่ผ่านมา นอกเหนือจากโครงการพัฒนามหาวิทยาลัยซึ่งไปกระตุ้นและสนับสนุนโครงการบัณฑิตศึกษา โดยเฉพาะระดับปริญญาโทและเอกในบางแห่งแล้ว สถาบันต่าง ๆ ที่มีความพร้อมก็ได้เปิดสอนปริญญาเอกเองโดยไม่ได้อยู่ในโครงการพัฒนามหาวิทยาลัย มีอยู่ ๔ แห่งด้วยกันที่ทำเช่นนั้น เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็เปิดสอน ๒ สาขาด้วยกัน คือ สาขาภาษาไทยกับจิตวิทยาการศึกษา โดยที่ทั้ง ๒ สาขา โครงการพัฒนามหาวิทยาลัยไม่ร่วมเข้าไปสนับสนุนด้วย แต่มหาวิทยาลัยได้คำริเริ่มทำขึ้นเองในช่วงแผนพัฒนาฯ ระยะที่ ๓ ติดต่อกับระยะที่ ๔ มหาวิทยาลัยมหิดลเปิดสอนหลายสาขาในคณะวิทยาศาสตร์ ทางทันตแพทย์ แพทย์ เกษษ โภชนาการ อายูรศาสตร์ เป็นต้น แต่ก็ยังมีผู้ที่สำเร็จจำนวนน้อย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒก็เปิดสอน ๒ สาขา ตั้งแต่ปลายแผน ๓ ติดต่อกับช่วงแผน ๔ คือ ปริญญาทางสาขาพัฒนศึกษา (development education) กับสาขาวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เองมีปริญญาเอกมานานแล้ว แต่นาน ๆ จะมีคนจบสักครั้ง เพราะฉะนั้นในช่วงที่ผ่านมาอย่างน้อยก็มีจุฬา มหิดล ธรรมศาสตร์ และศรีนครินทรวิโรฒ ที่ได้มีการเปิดสอนระดับปริญญาเอกค่อนข้างจำกัดไปบ้างแล้ว มาถึงช่วงแผนพัฒนาที่ ๕ มหาวิทยาลัยที่ได้บรรจุแผนงานบัณฑิตศึกษาไว้ในแผนมี ๔ แห่งด้วยกัน คือ จุฬา เกษตร มหิดล และศรีนครินทรวิโรฒ โดยที่เน้นไว้ทั้งส่วนแผนผลิตบัณฑิตและเป็นส่วนของแผนการส่งเสริมการวิจัย จะเห็นได้ว่าในแง่ของเป้าหมายรวมของจำนวนนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ๔ แห่งที่ระบุไว้ในแผนระดับปริญญาเอก จุฬา ได้วางแผนเอาไว้ว่าตั้งแต่ปี ๒๐ จนถึง ๒๔ จะมีนักศึกษาระดับปริญญาเอกจำแนกเป็นรายปีรวมกันแล้ว ๔ ปี วางเป้าหมายไว้ ๕๖๖ คน โดยจะมีในปี ๒๐-๗๔ คน ๒๑-๑๒๑ คน ๒๒-๑๙๒ คน ตามลำดับ แต่ผมเชื่อว่าตัวเลขนี้สูงกว่าที่ทำได้จริง เพราะว่าผมยังไม่เชื่อว่าปี ๒๐ มีอยู่ ๗๔ คน เพราะใน ๒ สาขาเท่าที่ผมทราบอย่างในสาขาจิตวิทยาการศึกษาในปีแรกมี ๖-๗ คน ปีสองก็ ๖-๗ คน สาขาภาษาไทยก็ไม่ได้มีมาก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในแผนก็ระบุไว้ด้วยว่า ปี ๒๐ จะเริ่มสัก ๑๐ คน แต่พอสัมมนาคราวนี้ก็เพิ่งจะเริ่มคิด เป็นอันว่า ๒๐ ยังคงไม่มี และคงเข้าใจว่าก็คงจะมี ๒๑ หรือ ๒๒ โดยวางเป้าหมายไว้ถึง ๔๕๔ คนในช่วง ๒๐-๒๔ ผมเชื่อว่าต้องปรับแผนแน่ ๆ มหาวิทยาลัยมหิดลวางเป้าหมายไว้ ๕๗๔ คน ในช่วงแผน ๔ ผมก็เชื่อว่าต้องปรับตัวเลข เพราะเท่าที่มีปัจจุบันนี้บอกว่ามี ๘๖ ที่จริงก็ไม่ถึง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบอกว่าปี ๒๐ จะมี ๑๐ คน ท่านคณบดีบัณฑิตยอยู่ที่นี้ ผมก็เชื่อว่ามี ๑๐ หรือใกล้เคียง เพราะฉะนั้นของศรีนครินทรวิโรฒว่า ๕ ปีมี ๕๐ คน ผมว่าเป็นไปได้ เพราะ ๒ หลักสูตรที่มีอยู่และได้ทราบว่าบางหลักสูตรรับปีเว้นปีด้วยซ้ำ เพราะฉะนั้นในลักษณะเช่นนี้ก็เห็นว่าคาดคะเนไว้ในช่วงแผน ๔ เราจะผลิตปริญญาเอกได้ ๒๐๐๐ คน ผมว่าเอาสัก ๒๐๐ ก็ยินดีถ้าทำได้ คือถ้าแผนนี้ถูก ๑๐% ผิด ๙๐% มันก็เรียกว่ายังใช้ได้ อยู่ สำหรับแผนเมืองไทย

ในช่วงแผน ๕ นี้ ในแง่ของการวางแผนแล้ว ทบวงฯ เริ่มจะจริงจังกับแผนเป็นอันมาก โดยที่ขอให้มหาวิทยาลัย เป็นผู้ร่วมวางแผนและเราจะใช้แผนที่กำหนดเป็นเครื่องมือที่จะดำเนินงาน เวลาทบวงฯ จะอนุมัติอะไร ไม่อนุมัติอะไร ทบวงฯ เปิดแผนดู แต่ว่าการทำไม่ได้ตามแผนเพราะว่าได้คาดคะเนไว้สูงเกินกว่าที่ทำได้นั้นไม่เป็นไร แต่ว่าอย่างน้อยที่สุดสิ่งที่อยู่ในแผน เป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป เป็นการนำเอาแผนมาปฏิบัติให้เกิดผลขึ้นตามที่ได้ตั้งความปรารถนาไว้ และแจ้งความจำนงไว้

ท่านที่สุดเป็นเรื่องข้อคิดเห็นส่วนตัว ผมมีข้อคิดเห็นอยู่ ๔ ประการด้วยกัน ในแง่ของการศึกษาระดับปริญญาเอก ประการที่หนึ่ง เรื่องความต้องการของประเทศ ใครก็ตามที่จะเปิดสอนปริญญาเอก ขอให้มีการประเมินความต้องการของประเทศว่าความต้องการของประเทศในแง่ของความต้องการกำลังคนระดับสูง ระดับปริญญาเอกทั้งในส่วนของรัฐ คือในส่วนราชการต่าง ๆ ทั้งในส่วนธุรกิจเอกชนมีความต้องการสักแค่ไหน และในสาขาใดบ้าง จะต้องประเมินให้ชัดเจน เพราะปัจจุบันยังไม่มีชัดเจนนัก หน่วยราชการหลายแห่งอาจไม่ต้องการระดับปริญญาเอก เพราะหน่วยงานของเขาในระดับปริญญาโทสูงพอกับงานแล้ว เพราะฉะนั้นความต้องการใช้คนระดับปริญญาเอกในแง่ความต้องการของประเทศนี้เป็นแง่หนึ่ง ที่น่าจะต้องพิจารณาให้รอบคอบ แต่ว่าในแง่ของมหาวิทยาลัย การผลิตปริญญาเอกมันมักจะเป็นเรื่องผลิตเองใช้เอง กล่าวคือความต้องการใช้ปริญญาเอกนั้นมีมากที่สุดหน่วยงานมหาวิทยาลัยเอง

เพื่อประโยชน์ของการสอนและการวิจัยค้นคว้า ในแง่ตัวเอง เพียงเอาความต้องการของมหาวิทยาลัยเอง เป็นหลักเราก็สนองไม่ได้อยู่แล้ว เพราะอะไร ตามเกณฑ์คุณภาพของอาจารย์ที่ระบุไว้ในแผนที่ ๔ ว่าด้วย มหาวิทยาลัยที่เปิดสอนระดับปริญญาตรีต้องการให้มีปริญญาเอก ๑๕% ปริญญาโท ๕๐% ปริญญาตรี ๓๕% ก็มีน้อยแห่งเหลือเกินที่องค์ประกอบเชิงคุณภาพของคณาจารย์จะเข้าเกณฑ์ดังกล่าว เราจะต้องเร่งรัดพัฒนา คณาจารย์ให้มีคุณวุฒิส่งขึ้นในระดับปริญญาเอกอย่างมากมาในทุกสาขาที่มีสอน เพราะเรายังห่างไกลจาก เกณฑ์นี้อยู่มาก เพราะฉะนั้นใครเชื่อว่าความต้องการของประเทศด้านอื่นดูยังไม่ชัดเจน ก็ตอบได้เลยว่า ในแง่ของมหาวิทยาลัยชุด และไม่ใช้ของเราเองเท่านั้น สถาบันที่เปิดใหม่ยกฐานะให้ปริญญาตรี ทั้งในแง่ วิทยาลัย เอกชนและในแง่ของวิทยาลัยเทคโนโลยีอาชีวศึกษา วิทยาลัยครูเขาก็ต้องการเสริมคุณภาพ บุคลากรของเขา เพื่อให้สถาบันทำหน้าที่ได้อย่างดี เพราะฉะนั้นการผลิตและพัฒนาคนระดับปริญญาเอก และปริญญาโท จึงยังเป็นความต้องการของระบบการศึกษาเอง ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยและสถาบัน อุดมศึกษาอื่นเป็นอันมาก ด้านนี้ผมไม่มีความสงสัยว่าถ้าใครมาซักแล้วจะตอบไม่ได้ ว่าความต้องการมีจริง หรือเปล่า โดยที่ไม่ต้องไปมองคนอื่นมองตัวเราเอง ความต้องการที่ผลิตเองใช้เองก็มีมหาศาล และต้องใช้ เวลาอีกนาน

ที่พอจะพูดถึงระดับที่เปิดสอนสูงกว่าปริญญาตรี เราใช้เกณฑ์ว่าจะต้องมีอาจารย์ปริญญาเอก ไม่น้อยกว่า ๕๐% และโท ๕๐% กรณีเช่นนี้ถ้าหากว่าสถาบันที่จะเปิดสอนหรือแผนกวิชาหรือภาควิชาที่จะ เปิดสอนสาขาใด ถ้าเอาเกณฑ์ ๕๐ ต่อ ๕๐ ระหว่างปริญญาโทกับเอก ผมเชื่อว่าสอดคล้องเกือบทุกภาควิชา มีน้อยภาควิชาที่จะได้ตามเกณฑ์นี้ เพราะฉะนั้นในลักษณะเช่นนี้ก็จะเห็นได้ชัด ในด้านความต้องการของ ประเทศ

ข้อคิดเห็นประการที่สอง เรื่องคุณภาพและมาตรฐานเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะเหตุว่าการจะ เปิดสอนระดับปริญญาเอกนั้น เรื่องของคุณภาพมาตรฐานเป็นเรื่องสำคัญที่สุดประการหนึ่ง อันที่จริงเรื่อง คุณภาพมาตรฐานนั้น สภาการศึกษาที่เคยกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในแก่นักศึกษาควรจะมีคุณภาพเช่นไร หลักสูตรการศึกษากาการวิจัยควรจะเป็นอย่างไร ภาควิชาที่เปิดสอนคุณภาพของคณาจารย์ควรจะเป็นเช่นไร คุณภาพในแง่ห้องสมุดอุปกรณ์การศึกษานั้นควรจะเป็นอย่างไร ซึ่งเป็นเกณฑ์ขั้นต่ำ ผมจะไม่พูดถึงรายละเอียด เหล่านั้น เพราะท่านจะหาได้จากเอกสาร แต่ว่าคุณภาพมาตรฐานตามเกณฑ์ที่ว่า เป็นเกณฑ์เบื้องต้น ในการ เปิดก็คงจะต้องเหลือแล้วที่เราทำได้ตามเกณฑ์มาตรฐานดังกล่าว เท่าที่ผมเห็นมามันมักจะเป็นอย่างนี้ คือมักจะเป็นว่าเรามุ่งให้สิ่งที่เปิดใหม่ ถึงมาตรฐาน โดยพยายามระดมสรรพกำลังทำให้มันถึง แต่ใน ขณะเดียวกัน หลักสูตรที่เปิดอยู่แล้วก็อ่อนแอลง เช่นเคยมีหลายสถาบันพอเปิดปริญญาโท ปริญญาตรีอ่อนลง เพราะไประดมกำลังอาจารย์คุณวุฒิส่ง ๆ ขึ้นสอนปริญญาโท จนกระทั่งปริญญาตรีอ่อนแอลง บางแห่งพอเปิด ปริญญาเอก ปริญญาโทก็ด้อยลง เพราะเหตุว่าการสอนปริญญาเอกนั้นได้กำหนดไว้ว่าต้องมีปริญญาเอก ไม่น้อยกว่า ๕ คน ต้องทำงานได้เต็มเวลาไม่น้อยกว่า ๓ คน แต่ละคนจะมีภาระงานเท่านั้นเท่านี้ ถ้าจะให้ ได้ตาม เกณฑ์ก็ไประดมกำลังจากผู้สอนระดับอื่นมาแสดงให้เห็นว่าเข้าตาม เกณฑ์ จึงต้องระวังว่าเวลาที่จะ เปิดอะไรใหม่จะต้องพยายามรักษาคุณภาพมาตรฐานของของเดิมไว้ให้ได้ การระดมสรรพกำลังเพื่อการ เปิดสิ่งใหม่ก็ไม่ควรให้ของเก่าสูญเสียมาตรฐานและคุณภาพ

ประการที่สาม ความพร้อมของสถาบัน เรื่องความพร้อมของสถาบันถ้าจะว่าโดยเกณฑ์ก็ สร้างความพร้อมได้ไม่ยาก แต่ว่าถ้าจะว่าในแง่ของพันธะกิจ (commitment) อันนี้ค่อนข้างจะยาก เพราะ การเปิดสอนชั้นปริญญาเอก เป็นพันธะกิจพิเศษ ที่สถาบันจะต้องให้ ไม่ใช่เพียงแต่บอกว่าอาจารย์มีคุณวุฒิ เหมาะสมแล้วก็เพียงพอ ถ้าสถาบันใดก็ตาม คิดจะเปิดสอนปริญญาเอกควรจะต้องคิดว่าขณะนี้สถาบันได้ ก้าวล้ำเข้ามาในกิจกรรมใหม่ ที่จะต้องสร้างความพร้อมด้านงานวิจัย จะต้องคิดถึงภาระงานเป็นอย่างไร อาจารย์ในแนวใหม่ที่ว่าอาจารย์ที่สอนระดับปริญญาเอกนั้นภาระงานที่เขาจะพึงมีจะเป็นอย่างไร ความ สนับสนุนที่จำเป็น ไม่ใช่จะเป็นเพียงจากภายในเท่านั้น ความสนับสนุนที่จำเป็นจากภายนอกทั้งแหล่งความ ช่วยเหลือจากต่างประเทศ ทั้งจากมหาวิทยาลัยที่แข็งแกร่งกว่าจากต่างประเทศ ทั้งในแง่การฝึกกำลัง กันเองภายในประเทศ และความสนับสนุนจากหน่วยสนับสนุน เช่น ทบวงมหาวิทยาลัย เป็นของจำเป็นมาก เพราะเหตุว่าการสอนระดับปริญญาเอกนั้นมีราคาแพง หากว่าจะทำให้ได้คุณภาพมาตรฐานเต็มที่ ผมมีสถิติ ของโครงการพัฒนาการใช้จ่ายรายหัวที่สนับสนุนโครงการปริญญาเอกของบางแห่งอย่างน้อย ๆ ๘ หมื่นบาท ต่อปี เพราะฉะนั้นความสนับสนุนที่จำเป็นที่ผมเห็นช่องทางคือว่าโครงการพัฒนามหาวิทยาลัยเองซึ่งปัจจุบัน

ก็เป็นแหล่งจัดสรรความสนับสนุนจากรัฐบาลในรูปเงินอุดหนุนในหน่วยที่เปิดสอนได้อยู่แล้ว เป็นช่องทาง
หนึ่งที่น่าจะใช้สนับสนุนปริญญาเอกเป็นกรณีพิเศษ เพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาลที่จะให้ประเทศไทย
พึ่งตนเองได้ทางวิชาการในที่สุด